

Məlum olduğu kimi, elm bəşəriyyətin inkişafında mühüm rol oynamış, müxtəlif cəmiyyətlərdə böyük dəyişikliklərə əldə edilmiş elmin sayəsində mümkün olmuşdur. Elmi potensialı və ənənələri güclü olan ölkələr dünyanın qüdrətli dövlətləri sırasına çıxma bilmişlər. Buna görə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Milli Elmlər Akademiyasının 60 və 70 illik yubiley mərasimlərindəki program xarakterli nitqlərində, imzaladığı sərəncam və fərmanlarda ölkəmizi daha da irəli aparmaq üçün Akademiyanın, ali məktəb və sahə elminin, alimlərin qarşısında məsul vəzifələr qoymuşdur. Bütün bunlar isə bir daha elmi cəhətdən əsaslandırılmış programların, layihələrin hazırlanıb tətbiq edilməsini və elmi fəaliyyətin qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasını, elmi-texniki proseslərin hüquqi baxımdan tənzimlənməsi zərurətini meydana çıxarmışdır.

Bu məqsədlə "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildikdən sonra elmi fəaliyyətlə əlaqədar qanunvericilik bazasının formalaşdırılması üçün çalışmalar diqqət mərkəzinə gətirilmiş, araşdırmalar aparılmış və müzakirələr keçirilmişdir. İlk növbədə elmi fəaliyyət sahəsində ölkəmizin mövcud realiaqları, davamlı ənənələri və inkişaf perspektivləri öyrənilərək obyektiv nəticələr çıxarılması üçün ciddi səylər göstərilmişdir. "Elm haqqında" Qanun layihəsi əlaqədar qurumlarda birgə geniş müzakirələrdən sonra konkret qənaətlər formalaşdırılmışdır. Milli Məclisin Elm və

həllərini şərtləndirir. Buna görə də "Elm haqqında" Qanunda ilk növbədə ideoloji bazanın zənginləşdirilib inkişaf etdirilməsinə fikir verilmişdir. Azərbaycanda elm üzrə həyata keçirilən dövlət siyasətinin prinsiplərinə uyğun olaraq, elmi fəaliyyətin bütün sahələrində azərbaycanlıq baxışlarının möhkəm elmi əsaslar üzrə prioritet kimi qəbul edilməsi diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Ölkə başçımızın çıxış və bəyanatlarında ifadə olunan və müasir dövrün realiaqlarından doğan multikulturalizm və tolerantlıq, demografik inkişaf və miqrasiya kimi məsələlərin elmi əsaslarının müəyyən edilməsi də

Qanunda elmi ekspertiza, İmpakt-faktor, istinad indeksi, elmi innovasiya, təkrar ekspertiza, texnopolis, elmi-texnologiya parkları kimi müasir realiaqları dağın anlayışları və həmin anlayışlardan irəli gələn vəzifələr konkret maddələrdə ifadə olunmuşdur. Qanunun 33.10-cu maddəsində doktorantların təhsil haqlarının və təhsillə bağlı digər xərclərin ödənilməsi üçün uzunmüddətli və güzəştli kreditlərin verilməsi və təhsil alanın əmək fəaliyyətinə başladıqdan sonra kredit borcunu ödəmək hüququnun həyata keçirilməsi kimi yeni müddəə öz əksini tapmışdır. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi artıq bakalavr pilləsi üçün təhsil kreditlərinin verilməsi işinə başlayıb. Fikrimizcə, Təhsil Nazirliyinin bu programın məqsədyönlü şəkildə həyata keçirməsi üçün artıq "Tələbə Kredit Mərkəzi" yaradılması həmin sahədə real addımların atılmasına şərait yaradacaqdır. Beynəlxalq təcrübədə özünü təsdiq etmiş təhsil kreditləri məsələsinin həyata keçirilməsi Azərbaycanın elm və təhsil sistemində bir çox problemlərin həllinə kömək edəcəkdir. Bu baxımdan "Elm haqqında" Qanunda ölkəmizdə doktorantura üzrə də təhsil kreditlərinin tətbiq olunmasına dair ayrıca müddəə-

ELM SİYASƏTİNİN REALIQLARI VƏ İMKANLARI

təhsil komitəsinin üzvləri olan deputatların, işçi qrupunun üzvlərinin və əlaqədar qurumların məsul əməkdaşlarının, geniş elmi ictimaiyyətin fəal iştirakı "Elm haqqında" Qanun layihəsinin hazırlanmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Heç şübhəsiz, "Elm haqqında" Qanun layihəsi kimi mühüm bir sənədin hazırlanması üçün dünya təcrübəsi də yaradıcı şəkildə öyrənilmişdir. Keçmiş Sovetlər İttifaqına daxil olmuş müstəqil respublikalarda "Elm haqqında" Qanuna dair təcrübə yeni formalaşmağa başladığı üçün və Qərb dövlətlərində, eləcə də inkişaf etmiş Asiya ölkələrində akademik qurumların strukturunda və funksiyalarında bir-birindən fərqli xüsusiyyətlər olduğuna görə irəliyə doğru inkişafı xidmət edəcək orta, yaxud ümumi prinsiplərin, ölkəmizdə elmin inkişaf strategiyasına qüvvət verə biləcək müddəaların müəyyən olunmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bundan başqa, Parlament prosedurlarına uyğun olaraq "Elm haqqında" Qanun layihəsi bir neçə dəfə Elm və təhsil komitəsinin iclaslarında geniş müzakirə olunmuş, Milli Məclisin plenar iclaslarında üçüncü oxunuşdan sonra zarur əlavələr və düzəlişlər edilməklə layihənin qəbul edilməsi məqsəduyğun sayılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 9 avqust 2016-cı il tarixdə "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun təsdiq və tətbiq edilməsi barədə 270-VQ nömrəli Fərman imzalamışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təsdiq etdiyi "Elm haqqında" Qanun müstəqil dövlətimizin elmi siyasətinin əsaslarını təşkil edir, elmi fəaliyyətin geniş imkanlarını nümayiş etdirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizin müasir inkişafına dair çağırışlarında, nitq və çıxışlarında, tapşırıq və tövsiyələrində müstəqil Azərbaycanda cəmiyyətin elmi əsasları üzrə inkişaf etdirilməsi zərurətini və azərbaycanlıq ideologiyasının daha da möhkəmləndirilməsini məsul vəzifə kimi irəli sürməsi elmi qurumların, geniş mənada elmi fəaliyyət sahələrinin yeni islahatlarını şərtləndirir.

Qanunda elmi fəaliyyətin prioritetləri sırasında xüsusi yer almışdır.

"Elm haqqında" Qanunun həyata keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanında Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirmə Şurasının Əsasnaməsinin Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilməsinə dair xüsusi maddənin öz əksini tapması bu zəruri qurumun rolunun və funksiyalarının daha da artırılmasına xidmət edir. Bundan sonra Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirmə Şurası və ona bağlı olan elm sahələri üzrə Problem Şuraları daha yüksək statusla elmi fəaliyyətin istiqamətləndirilməsinə, təhlil edilməsinə və proqnozlaşdırılmasına cavabdeh olacaqdır.

Elmi adların və dərəcələrin verilməsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi və deqişdirilməsi istiqamətində də "Elm haqqında" Qanunda əhəmiyyətli müddəalar öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının heyəti, müxbir, xarici və fəxr üzvlüyünün elmi rütbə adlandırılması ölkəmizdə alim adına və zəhmətinə göstərilən böyük diqqətli və qayğılı özümdə əks etdirir. Bununla belə, akademik adın elmi rütbə hesab edilməsi bu adı daşıyan alimlərin, seçkilər orqanların məsuliyyətini daha da artırır.

Qəbul olunmuş "Elm haqqında"

nin oılması həmin prosesin daha da genişlənməsinə təkan verəcəkdir. Bununla belə, təhsil kreditlərinin təhsilin bütün pillələri üzrə tətbiqini qanunlaşdırmaq üçün "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik və əlavələr edilməsinə, ya da xüsusi olaraq "Təhsil kreditləri haqqında" Qanununun hazırlanıb tətbiq olunmasına ciddi ehtiyac vardır. Onu da qeyd etməyi lazım bilirik ki, bu istiqamətdə Milli Məclisdə deputatlar tərəfindən irəli sürülən təşəbbüslər, hətta müəyyən ikinci layihələr də mövcuddur.

"Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda "Elmdə innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyəti" adlanan ayrıca maddə özünə yer almışdır. Bu, elmi işçilərin zamanın tələbinə irəli gələn, dünya təcrübəsi ilə səsələn yeni tipli səlahiyyəti və vəzifələndirir. Lakin burada iqtisadi sahədəki kommersiya, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əldə edilmiş innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyətinin mahiyyəti aydınlaşdırılmış, əsas istiqamətləri və əhatə dairəsi müəyyən olunmuşdur. Qanunun 38-ci maddəsinin ayrı-ayrı bəndlərində elmdə sahibkarlığın istiqamətləndirilməsinə dair müddəalar və onların iqtisadi-hüquqi əsasları əks etdirilmişdir. Xüsusilə Qanunun 38.6 maddəsində konkret olaraq göstərilirdi ki, "elmi müəssisələrdə və ali təhsil müəssisələrində ölkədə rəqabət qabiliyyətli inkişafın formalaşdırılması məqsədilə innovasiya təşəbbüsləri əsasında yüksək texnologiyalara əsaslanan təcrübə-sınaq xarakterli sənaye müəssisələri, təsərrüfat sahələri, alternativ enerji stansiyaları, elmi-informasiya, texnoloji, informasiya və ekspertiza mərkəzləri yaradıla bilər".

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya təcrübəsində akademiklərin və universitetlərin nəzdində elmi-innovasiya tutumlu sənaye müəssisələri, təsərrüfat subyektləri, hətta müdafiə təyinatlı istehsalat sahələri mövcuddur.

(Davamı 5-ci səhifədə)

ELM SİYASƏTİNİN REALLIQLARI VƏ İMKANLARI

(Əvvəl 4-cü səhifədə)

Azərbaycan elmində de bu istiqamətdə müəyyən təşəbbüslər olmuşdur. Belə ki, XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan Elmlər Akademiyasında fəaliyyət göstərmiş təcrübə-konstruktor bölməsinin təşəbbüsləri hesabla kümdənənmə müəssisələr birliyi fəaliyyət göstərərək elmi qurumların və elmi işçilərin faydalı təşəbbüslərini, eləcə də əlavə gəlir əldə etmələrinə şərait yaratmışdır. Keçmiş iqtisadi sistemin dağılması ilə əlaqədar olaraq bu proses davam etdirilə bilməmişdir. Lakin neft və kimya, fizika-texnika təmayüklü elmi tədqiqat institutlarının bazası kimi elmi qurumların nəzəndə, böyük səmərə verməyə də, təcrübə-sınaq xarakterli təsərrüfat əhəmiyyəti müəyyən laboratoriyalar, kiçik müəssisələr qorunub saxlanılmışdır. Hazırda isə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Təcrübə Sənaye Zavodunda 20-dən çox məhsul istehsal olunur. Eyni zamanda, ölkəmizin ali məktəblərində müəyyən kinkalınan, təsərrüfat bazasının, tədris-təcrübə sahələrini, idman-sağlamlıq müəssisələrini, istirahət ocaqlarının yaradılması prosesləri də müşahidə olunur. Planlı dövlət mükiyyətinə əsaslanan, keçmiş sovet cəmiyyətinin akademiyaya və ya ali məktəblərə təsərrüfat hesabı ilə fəaliyyət göstərən, özünümaliyyətləşdirən, əlavə gəlir gətirən müəssisələr yaratmaq səlahiyyəti verilə bilməzdi. Bu səlahiyyətin əldə edilməsi, hər şeydən əvvəl, ölkəmizin dövlət müstəqilliyi qazanmasının bəhrəsidir. Bu na görədir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 dekabr 2014-cü ildə təsdiq etdiyi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizamnaməsində, habelə bir sıra ali məktəblərimizin əsasnamələrində elm və təhsil qurumlarının nəzəndə təsərrüfat subyektlərinin yaradılması və fəaliyyət istiqamətlərinə dair konkret müddəalar özünə yer almışdır. "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da el-

mi-tədqiqat və ali təhsil müəssisələrində təsərrüfat-sənaye subyektlərinin yaradılmasına və hüquqi cəhətdən tənzimlənməsinə geniş yol açır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun təbiiq edilməsi barədə 9 avqust 2016-cı il tarixli Fərmanındakı respublika Nazirlər Kabinetinə elmi qurumlarda məşğul olmasına yol verilən sahibkarlıq fəaliyyəti növlərini müəyyən etməsinə dair rəsmi tapşırığı elmdə innovasiya və sahibkarlıq mühitinin inkişaf etdirilməsinə göstərilən dövlət qayğısının əməli ifadəsidir. Eyni zamanda, elmi işçilərin elmi ekspertiza, informasiya, innovasiya xidməti ilə məşğul olmalarına meydan açılması, habelə onların səmərələndirici təkliflərini, ixtiralarını, patentlərini bazarə, auksiona çıxarmaq, istehsalatda təbiiq edilməsi üçün müqavilələr bağlamaq hüququ əldə etməsi, ölkədə innovasiya fondlarının yaradılması həm elmin təcrübə, istehsalat mühiti və cəmiyyət quruculuğu ilə əlaqələrinin genişləndirilməsinə, həm də elin sahəsində çalışanların fəaliyyətinin stimullaşdırılmasına şərait yaradaçaqdır. Bütün bunlar elmi, təhsil və iqtisadiyyatın qarşılıqlı inteqrasiyasına real töhfə verə biləcəkdir.

Azərbaycan Respublikasının "Elm haqqında" Qanununun dəfələkən ali təhsil tarixində ilk dəfə olaraq "Tədqiqat universiteti" statusuna malik olan ali təhsil ocaqlarının yaradılmasının nəzərdə tutulması da elmi fəaliyyətin əsas subyektlərindən olan ali məktəb elminin inkişafında yeni era açacaqdır. Tədqiqat universitetlərinin formalaşdırılması; daha deqiqlə desək, "Tədqiqat universiteti" statusu qazanmış ali məktəblərə vəsaitlə elmin inkişaf etdirilməsi ölkəmizdə elm sahəsində sağlamlıq rəqabət mühitinin yaranmasına, son nəticədə elmin daha sürətli inkişaf etdirilməsinə təkan verəcəkdir. Bu, elmi təhsilin əlaqələndirilməsi baxımından da əhəmiyyətli addım olacaqdır. Ölkəmizin dövlət

büdcəsinin imkanlarına uyğun olaraq "Tədqiqat universiteti" statusu qazanmış ali təhsil ocaqlarında elmi işçilərin əməyinin stimullaşdırılması ali məktəb elminin maliyyələndirilməsi baxımından da yeni stimul yaradaçaqdır. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Elm haqqında" Qanunun təbiiq haqqında Fərmanında elmi potensialı güclü olan ali təhsil müəssisələrində "Tədqiqat universiteti" statusunun verilməsi üçün konkret tələblərin müəyyən edilməsinə dair verildi tapşırığı ölkəmizdə həmin ideyanın həyata keçirilməsinə işey salır.

Elmi işçilərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması baxımından da "Elm haqqında" Qanunda mühüm müddəalar vardır. Qanunun "Elmi fəaliyyətin iqtisadiyyatı" adlanan VI fəslə və "Elmi işçilərin sosial müdafiəsi və elmi fəaliyyətin stimullaşdırılması" maddəsi bütünlükdə elmin əməyinin dəyərləndirilməsi və rəğbətəndirilməsinə həsr edilmişdir. "Elm haqqında" Qanunda elmi fəaliyyətin, alim zəhmətinin maliyyələndirilməsi məsələləri, vəsaitləri və yollar göstərilmiş və hüquqi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Bu maddələrdə elmi fəaliyyətin proqramları və qrantlar üzrə, sahibkarlıq və innovasiya, habelə ekspertiza, informasiya xidmətlərinə görə maliyyələndirilməsi, eyni zamanda, elmi adlara və elmi dərəcələrə görə maliyyələndirilmə tədbirləri nəzərdə tutulur. Qanunun təbiiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanının 1.16-cı maddəsindəki elmi və elmi-pedaqoji fəaliyyət sahəsində çalışan elmi dərəcəsi və elmi adı olan şəxslərin vəzifə mənaşlarına elmi dərəcələri və elmi adlara görə əlavələrin məbləğin müəyyən edilməsinə dair müddəalar dövlətimizin elmin və alim əməyinin, milli ziyalılığın inkişafına göstərdiyi növbəli qayğıını aydın surətdə nəzərə çarpdırır. Dərin münəddarlıq hissi ilə demək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının da elmi və elmi-pedaqoji işçilə-

rin əməyinin qiymətləndirilməsi baxımından ardıcıl dövlət siyasəti həyata keçirilir. Hətta dünyada iqtisadi böhranların baş verdiyi illərdə də ölkəmizdə alimlərin, müəllimlərin, mədəniyyət işçilərinin mənaşlarının artırılması haqqında Prezident sərəncamları imzalanmış və həyata keçirilmişdir. "Elm haqqında" Qanuna dair Prezident Fərmanında bu istiqamətdə öz əksini tapmış müddəalar həmin qayğının davamlı bir proses olmasının daha bir bariz nümunəsidir.

Ümumiyyətlə, "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkəmizdə müasir elmi məktəblərin yaradılmasına, yeni elmi nəsilərin formalaşdırılmasına və inkişafına, ən başlıcası isə cəmiyyət quruculuğunda bütün sahələrində elmin faktorunun hərəkətverici amillərdən birinə çevrilməsinə, bir sözlə, müstəqil dövlətimizin elmi siyasətinin həyata keçirilməsinə geniş üstünlük açır.

"Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun qəbul edilməsi, ölkəmizdə elmi işçilərə, alim əməyinə, milli ziyalılığa göstərilən böyük diqqət və qayğıya görə ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyevə geniş elmi itimariyyətinin dərin minnətdarlığını çatdırmaq özümə borc hesab edirəm. Əmin etmək istəyirəm ki, Azərbaycan alimləri "Elm haqqında" Qanundan irəli gələn vəzifələri uğurla həyata keçirmək üçün var qüvvələrini səfərbər edəcəklər. Alimlərimiz, ziyalılarımız, elmi-pedaqoji sahənin əməkdaşları ölkəmizdə dövlət səviyyəsinə yaradılmış möhkəm ictimai-siyasi sabitlik və hətta rəfli dinamik inkişaf mühiti şəraitində elin sahəsində yeni və mühüm nailiyyətlər qazanmağa, müstəqil Azərbaycan dövlətinin daha da inkişaf etdirilərək möhkəmləndirilməsinə zəka və ömür həsr etməyi böyük əmal və şərəf işi hesab edirik.

İsa Habibbəyli
akademik, AMEA-nın
vəsisə-prezidenti, Milli
Məclisin Elm və təhsil
komitəsinin sədri